

Fattigdomsrapport 2018

- Välfärdssamhället krackelerar

Sveriges
Stadsmissioner

Förord

Den bild som Ersta Sköndal Bräcke högskolas fattigdomsforskning målar upp av Sverige i årets forskningsrapport är allvarlig. Gruppen människor som lever i fattigdom och utsatthet blir allt större och mer heterogen.

När vi närmar oss bilden av den fattiga medborgaren är det inte längre bara en medelålders man med alkoholproblem som väljer att leva utanför samhällets normer och i hemlöshet som tonar fram. Det handlar även om äldre som inte får sin pension att räcka till. Ensamstående föräldrar med barn som endast genom Stadsmissionens matkasse lyckas sätta mat på bordet månaden ut. Unga i psykisk ohälsa som självmedicinerar och snabbt hamnar i social och ekonomisk utsatthet.

Utöver dessa ser vi också papperslösa och EU-medborgare i utsatthet som har det mycket svårt.

Det är inte heller bara så att det är fler olika grupper av människor i nöd som dyker upp i Stadsmissionens verksamheter och i fattigdomsforskningen. Dessutom är den sociala och ekonomiska utsattheten värre, behoven mer krävande. Stadsmissionen och andra aktörer i civilsamhällets insats blir mer akut, insatserna tyngre och den professionalisering som sektorn genomgår nödvändig. Volontärer som hittills kunnat bidra med lättsammare uppgifter, sociala och praktiska, behövs nu i högre utsträckning i form av terapeuter, jurister eller andra specialiserade eller högskoleutbildade.

Det offentliga bakåtmarsh i välfärden blir uppenbar när socialtjänsten hänvisar människor i nöd till Stadsmissionen. När det är Stadsmissionens uppgift att fånga upp människor i utsatta situationer och vägleda dem till socialtjänsten och andra myndigheter för att få stöd och bli delaktiga i samhället. I praktiken handlar det om mänskliga rättigheter som inte blir uppfyllda.

Det är en oroväckande utveckling och Sveriges Stadsmissioner vill uppmana civilsamhällesaktörer, politiker och näringsliv att tillsammans ta vårt medborgerliga ansvar för ett medmänskligt samhälle!

Lotta Säfström, ordförande Sveriges Stadsmissioner

Detta möter stadsmissionerna i Sverige idag

Stadsmissionernas uppgift är att förhindra nöd och lindra lidande. I praktiken innebär det ett akut arbete gällande mat, värme, kläder, ibland sängplats. Samt ett långsiktigt förändringsarbete där varje människa möts utifrån hennes unika situation och möjligheter. Stadsmissionens medarbetare försöker hitta vägar där dörrarna är stängda, vägleda människor till egenmakt och återge individen trygghet och självförtroende.

De skillnader vi upplever i dag jämfört med tidigare är att vi ser helt nya grupper som söker hjälp, samt att våra insatser till viss del ändrat karaktär. Människor som tidigare klarat sig själva eller som överlevt tack vare de offentliga skyddsnet vilka varit en del av det svenska välfärdssamhället i snart ett sekel, börjar i allt större omfattning be om stöd för att täcka basbehov.

Det handlar om en grupp pensionärer som, samtidigt som de äldre generellt fått det bättre, halkar efter och idag knappt kan betala hyran eller har råd med mat. De kommer till Stadsmissionen för att hämta bröd eller en matkasse och för att äta billiga subventionerade måltider. Utan vår hjälp hade många levt på smörgås och kaffe, andra hade förlorat sina hem.

Det handlar också om barnfamiljer där syskon får dela på ett par varma vinter Skor för att man inte har råd med kyltåliga ytterkläder till alla barnen. Familjer som vräks från sina hem bara på grund av att de saknar tillräckliga resurser för att kunna betala hyran. Detta trots att det i många städer råder nollvision när det kommer till vräkningar av minderåriga.

Utsatta är även många unga som aldrig lyckas etablera sig på arbetsmarknaden och fastnar i långvarigt bidragsberoende och/eller psykisk ohälsa.

Om Stadsmissionernas roll i samhället tidigare var att ge akuthjälp till en mindre grupp individer som av olika skäl hamnat vid sidan om välfärdssystemet och utöver det bistå med lite extra till de grupper som annars bara har till det allra mest nödvändiga, gör vi i dag akuta insatser för allt fler. Det är inte ovanligt att socialtjänsten hänvisar människor till Stadsmissionen för hjälp med sådant som under lång tid setts som ingick i det offentliga skyddsnetet. Nästan 6 av 10 hjälpsökande hos Stadsmissionen är människor som lever på ekonomiskt bistånd men ändå inte klarar sig.

Den välfärd så många av oss räknar med skall fånga upp om vi faller är inte vad den varit. Systemet kracklerar och om vi inte agerar nu riskerar många människor att fara illa.

Forskningen

År 2012 initierades ett samarbete med forskarna på Ersta Sköndal Bräcke Högskola, med kartläggning av stadsmissionernas verksamhet till särskilt utsatta grupper. De grupper som vi då valde att mäta var (1) människor som lever på långsiktigt försörjningsbistånd; (2) EU-medborgare i utsatthet; (3) papperslösa dvs irreguljära flyktingar; samt (4) de som faller mellan stolarna/de ohjälpta medborgarna.

Årets Fattigdomsrapport baseras på den fortsatta forskningen vid Ersta Sköndal Bräcke Högskola. Utöver den regelbundna mätningen i stadsmissionens verksamheter runtom i landet har intervjuer genomförts bland direktorer och verksamhetschefer hos de åtta stadsmissionerna i Eskilstuna, Göteborg, Kalmar, Linköping, Skåne, Stockholm, Uppsala och Västerås.

Intervjuerna, tillsammans med den insamlade statistiken, visar på en tydlig förändring i Sverige idag.

Välfärdssamhället

Den svenska välfärdsstaten, som på allvar började byggas för ungefär ett sekel sedan efter att människor givits demokratiska rättigheter, kännetecknas av omfattande, universella och rättighetsbaserade välfärdsarrangemang, finansierade av kollektivet, grundade på visionen om medborgarnas sociala rättigheter.

Den offentliga välfärden vilar på en stor offentlig sektor, högt deltagande på arbetsmarknaden och aktiv socialpolitisk beskattning. Det svenska civilsamhället har i sin tur, till följd av detta haft ett begränsat fokus på välfärdstjänster och sociala insatser och i huvudsak bestått av föreningsliv, idrottsrörelse, kyrka och annan liknande verksamhet. I den mån hjälporganisationer funnits har det i huvudsak handlat om "självhjälp" så som fackföreningar, patientorganisationer etcetera. Stadsmissionen och övriga aktörer som sysslar med diakonalt arbete har varit en del av samhället sedan lång tid tillbaka men har haft ett särskilt fokus på människor med djup social problematik som av olika skäl saknat kontakt med Myndighetsverige.

Privat finansierad välgörenhet och mer omfattande hjälp till människor i social och ekonomisk utsatthet i Sverige utöver det allmänna skattefinansierade systemet, har i kontexten ovan setts som en rest från längesedan flydda tider och något som är lite suspekt och inte behövs i vårt samhälle. Bilden av fattigdom som något som tillhör dåtiden manifesteras också i bristen på aktuell nationell fattigdomsforskning. Något som Sveriges Stadsmissioner och Ersta Sköndal Bräcke alltså försöker råda bot på.

Rollfördelning stat och civilsamhälle

I intervjuerna med chefer och nyckelaktörer på stadsmissionerna runtom i landet diskuteras rollfördelningen mellan det offentliga och civilsamhället, som Stadsmissionen lokalt är en viktig del av.

Där framkommer bland annat att upplevelsen av ett skifte hos socialtjänsten till att vara "gatekeeper" dvs hålla personer borta från socialtjänsten - istället för att vara till stöd och hjälp för den som behöver skydd och omvårdnad. Detta gäller både nya och befintliga grupper om behöver stöd. Annan personal hos stadsmissionerna berättar att deltagare kommer till Stadsmissionens verksamheter efter att ha fått avslag hos socialtjänsten som hänvisat vidare till Stadsmissionen - när det förr var Stadsmissionens personal som lotsade vidare till det offentliga.

Från att vara ett komplement till det offentliga har Stadsmissionen nu börjat agera utförare i det offentliga uppdrag, med offentliga uppdrag som exempelvis avgiftningsklinik och skyddade boenden. Dessa är offentligfinansierade och har tillfallit Stadsmissionen genom upphandling. Denna roll kräver en professionalisering av stadsmissionerna som också avspeglas i övrig, gåvofinansierad verksamhet.

På flera orter ingår Stadsmissionen partnerskap med offentlig sektor och flera andra aktörer i så kallade IOP - Idéburet Offentligt Partnerskap. På många håll ett lyckosamt sådant, där olika aktörer kompletterar varandra för att lösa specifika problemområden.

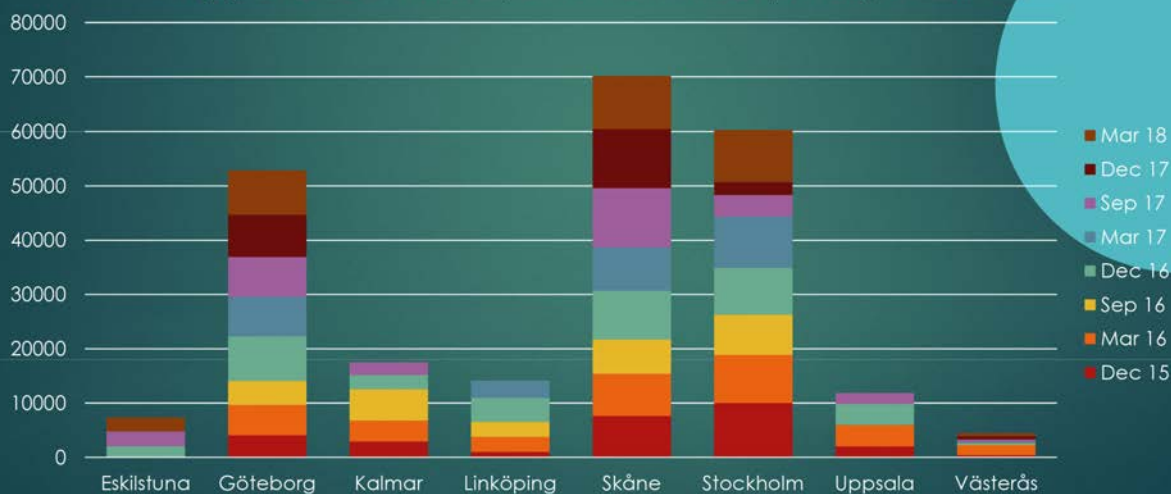
På andra håll ett partnerskap där Stadsmissionen krävs 100% leverans men inte 100% finansiering. När finansiering för verksamhet under offentligt uppdrag saknas innebär det i praktiken att det offentliga backar. Om privata medel behövs för att täcka hela kostnaden är risken stor att det leder till en annan rollfördelning mellan stat och civilsamhället, där civilsamhället och privatfinansiering får ett större ansvar. Det ger en helt annan roll åt civilsamhället än tidigare och är ett stort avbräck i det välfärdssamhälle som vi vant oss vid att ha i Sverige.

Behoven ökar

Stadsmissionerna i Sverige har under senaste året genomfört 27.000 insatser per månad tillsammans. Största delen av insatserna handlar om akut stöd som mat, kläder och annat materiellt stöd samt ekonomiska bidrag. Detta åskådliggörs i följande fattigdomsmatris:

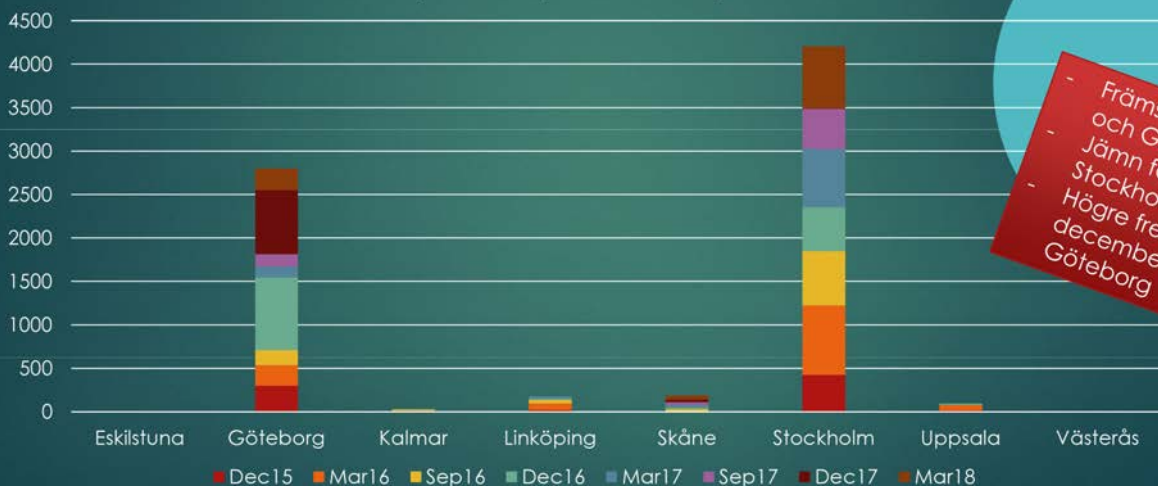
Inrapporterade insatser 2015-2018

Inrapporterade insatser, åtta mättillfällen, antal, n=238 666

Insats: ekonomiskt stöd

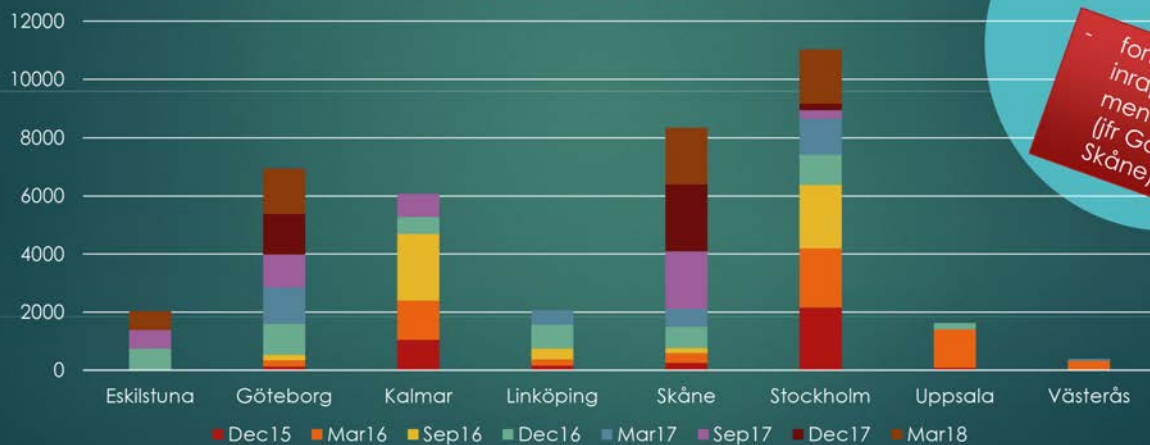
Ekonomiskt stöd per mätperiod och plats, antal, n=7 501

- Främst i Stockholm och Göteborg
- Jämn fördelning i Stockholm
- Högre frekvens i december i Göteborg

Insats: inkluderande verksamhet

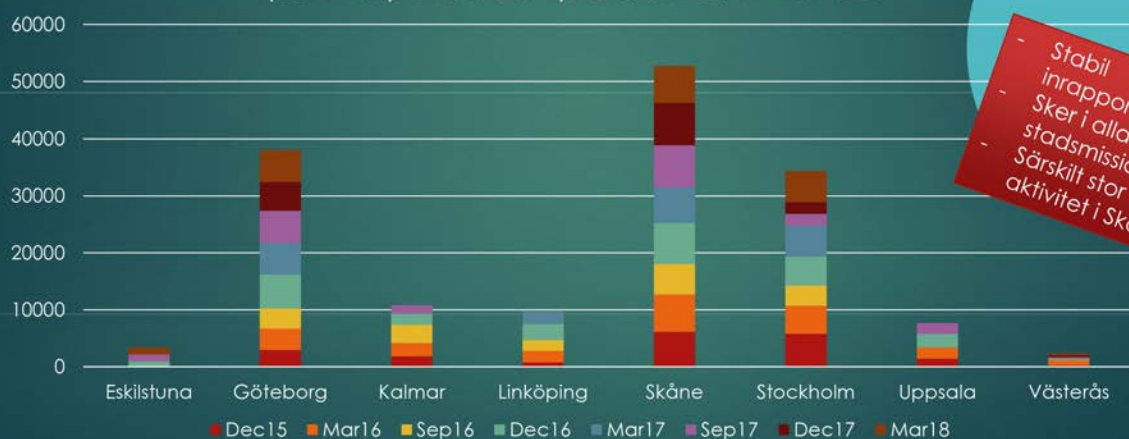
Inkluderande verksamhet per mätperiod och plats, antal, n=38 534

fortfarande ojämn inrapportering, men allt stabilare (jfr Göteborg och Skåne)

Insats: mat

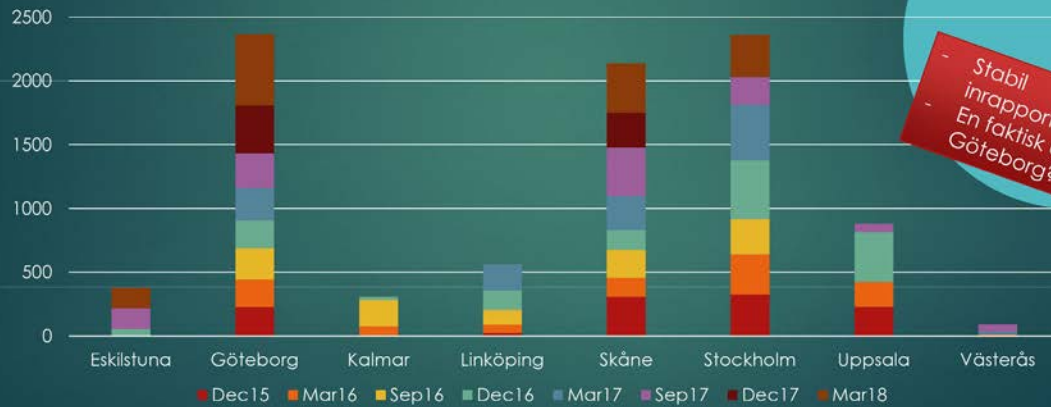
Mat, matkuponger, subventionerad mat per mätperiod och plats, antal, n=159 028

Stabil inrapportering Sker i alla stadsmissioner Särskilt stor aktivitet i Skåne

Insats: myndighetskontakter

Hjälp med myndighetskontakter till följd av fattigdom, per mätperiod och plats, antal, n=9 093

- Stabil inrapportering
- En faktisk ökning i Göteborg?

Grupp: de ohjälpta medborgarna

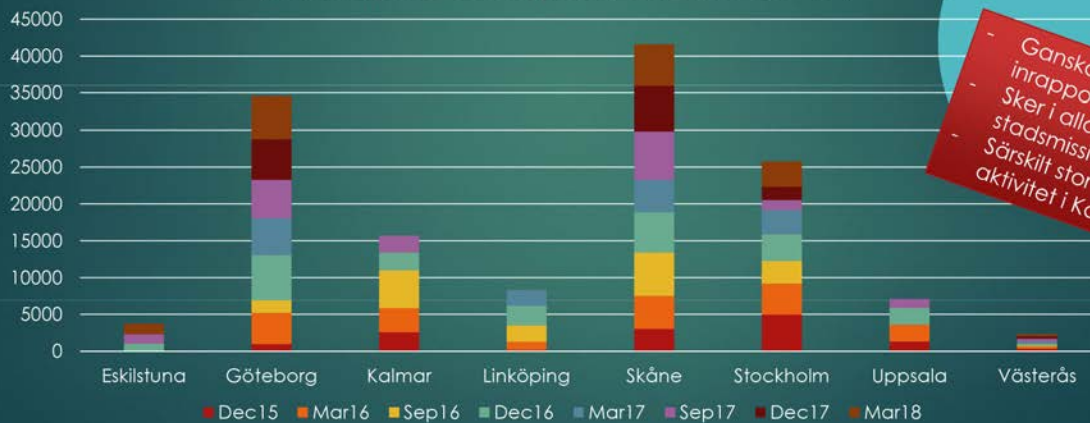
De ohjälpta medborgarna, per mätperiod och plats, antal, n=29 002

- Problematisk inrapportering – nästan uteslutande från "de stora"

Grupp: de med långvarigt ekonomiskt bistånd

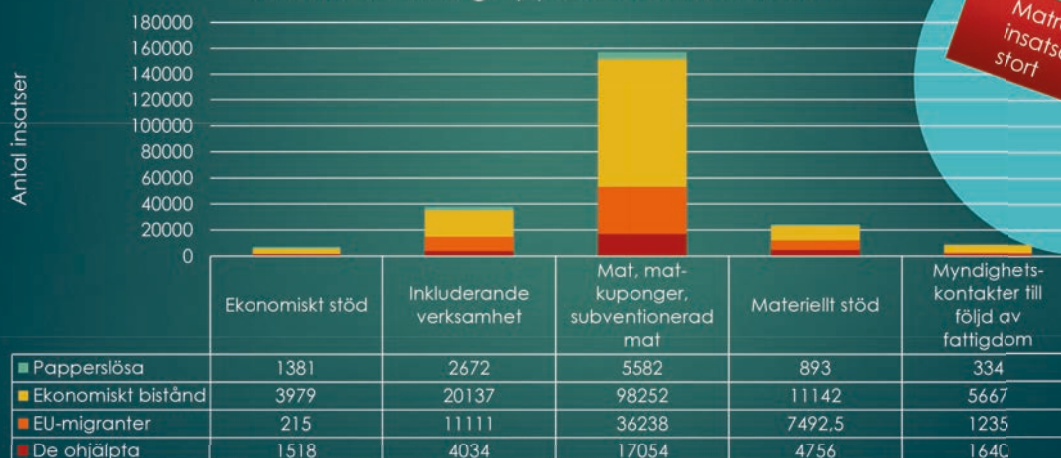
De med långvarigt ekonomiskt bistånd, per mätperiod och plats, antal, n=139 177

- Ganska stabil inrapportering
- Sker i alla stadsmissioner
- Särskilt stor aktivitet i Kalmar?

Insatser till olika grupper

Insatser till olika grupper, antal, n=235 332

- Matrelaterade insatser dominerar stort

Ett skifte

Genom historien har stadsmissionerna hjälpt de allra mest marginaliserade grupperna i samhället, men här verkar ett skifte vara på väg. Nu möter man en fattigdom som är allvarligare än tidigare och dessutom spridd till grupper som tidigare klarat sig väl genom det offentliga stödet.

Man möter "strukturerad hemlöshet" som beror på fattigdom och inte på grund av missbruk eller psykisk ohälsa, som för 10-15 år sedan. Den nya situationen gör att stadsmissionerna växer och behöver finansiering från nya källor, samtidigt som man till viss del går in i välfärdssektorn som utförare på uppdrag av de lokala myndigheterna.

Stadsmissionens socionomer och diakoner utför ett professionellt arbete, ackompanjerat av volontärer som får en tuffare roll i det nedmonterade välfärdssamhället. Frågan hur man ska klara av att hjälpa alla i nöd svävar med oro över verksamheterna. Vi måste möta den verklighet som uppstår när de offentliga skyddsnäten brister och inte förmår bära de allra mest utsatta medborgarna och vi måste hitta strategier att göra detta på. Det handlar på lång sikt om nära samarbete mellan civilsamhälle, stat, kommuner och näringsliv. Utan gemensamma ansträngningar kommer vi inte att klara framtidens välfärd. Det betyder inte att grunden inte även fortsättningsvis bör vara en stark skattefinansierad välfärdsbas. Men ansvaret måste delas av fler och vi måste gemensamt bryta utvecklingen mot ett ökat utanförskap och att människor fastnar i bidragsberoende.

Nya grupper med nya behov

Utöver de nya grupper som kommit till Sverige och med behov av stöd - EU-medborgare som söker arbete eller tigger, asylsökande och papperslösa, tredjelandsmedborgare - så har gruppen som lever på ekonomiskt bistånd under en längre period förändrats. Från att ha levt på ekonomiskt bistånd under perioder och dessemellan haft en inkomst, har ett skifte skett, så att fler och fler lever på ekonomiskt bistånd permanent. Personerna som lever på ekonomiskt bistånd permanent har problem som inte får en lösning i den moderna välfärdsstaten, villkoren för delaktighet i majoritetssamhället är tuffare och kraven hårdare. Det gäller både för att få (och behålla) en bostad och ett arbete.

Om den som var hemlös för 10-15 år sedan var en äldre man med alkoholproblem så är problemen allvarligare nu: unga män med komplexa drogvanor och olika typer av psykisk ohälsa är inte ovanliga.

Stadsmissionerna har fått starta ungdomsverksamheter, drogavvänjning och terapiverksamhet för att motsvara de behov som man möter - områden som tidigare hanterats av myndigheterna. Ungdomarna är desperata och mixtrar med olika sorters droger. Den psykiska ohälsan kan vara svår att hantera, och stadsmissionerna bidrar med avancerat socialt arbete. För att stödja besökare med oklar legal status anlitas även jurister. Det sociala arbetet innebär till viss del att vägleda deltagare med olika problemställningar vidare till offentliga aktörer - ibland att medla, ibland att kräva rätt stöd och hjälp.

Fattigdomen i Sverige

Stadsmissionerna träffar varje dag om inte alla, så många, av de människor som lever i social och ekonomisk utsatthet i Sverige. Det som framkommer i stadsmissionernas verksamheter liksom i den forskning som Ersta Sköndal Högskola bedriver är att det finns en fattigdom i Sverige, som inte syns i officiell statistik. Den fattigdomen är påtaglig. Det handlar om människor som trots att de får sina sociala rättigheter tillgodosedda genom ekonomiskt bistånd inte klarar sig, om människor som fallit mellan stolarna och inte får hjälp trots att det är deras rättighet, om individer som inte har någonstans att bo och har fastnat i en nedåtgående spiral.

De kommer till Stadsmissionen för ett mål mat och för att värma sig. De kommer för att de inte har någon annanstans att ta vägen.

En problematik handlar om osynligheten. Officiella siffror baserar sig SCB:s bas grundad på folkbokföringsadress - och därmed utesluts de människor som befinner sig i hemlöshet. Andra officiella siffror baserar sig på ärenden hos myndigheter, och förutsätter att man har anmält ärende som antingen behandlats eller fått avslag. Detta utesluter de människor som "faller mellan stolarna", och som inte har fått den kontakt och hjälp som de är berättigade till hos myndigheterna.

En annan problematik handlar om att det ekonomiska bistånd som idag erbjuds inte räcker att överleva på för de människor som fastnar i bidragsberoende. Enligt SCB är det så många som en tredjedel av de som får hjälp. När människors materiella situation urholkas helt och hållet tvingas de be om det allra mest nödvändiga hos Stadsmissionen. 6 av 10 insatser vi gör går till människor med långvarigt ekonomiskt bistånd. Många av dessa insatser är akuta.

Trots denna problematik har regeringen i sin Agenda2030-rapport redovisat att det i Sverige inte finns någon absolut fattigdom i Sverige. Vi inom stadsmissionerna ser att denna rapport missvisande. Det finns en reell fattigdom i Sverige - både i absoluta och relativa termer.

Absolut fattigdom definieras internationellt av bland andra Världsbanken som en inkomst under 2 amerikanska dollar om dagen. Det är svårt att applicera i Europa.

När Socialstyrelsen använder begreppet Absolut fattigdom utgår man från en beräkning av nödvändiga utgifter för en skälig levnadsnivå, en "varukorg" som man behöver för en skälig levnadsnivå. Denna utgör även normen för socialbidrag från 1985. Måttet är absolut i bemärkelsen att fattigdomsgränsen definierar samma köpkraft från ett år till ett annat samt för att en person som inte har en viss köpkraft betraktas som fattig oavsett hur många andra som gör det.

Relativ fattigdom definieras som att ha en inkomst under 60 procent av medianinkomsten, enligt Socialstyrelsen. Enligt SCB handlar det i Sverige om allvarlig materiell fattigdom (1%), låg inkomststandard (6%), låg ekonomisk standard = mindre än 60% av medianinkomsten. Inom EU är detta mått detsamma som risk of poverty (15% i Sverige) samt indexet Risk för fattigdom eller social utestängning (18% i Sverige).

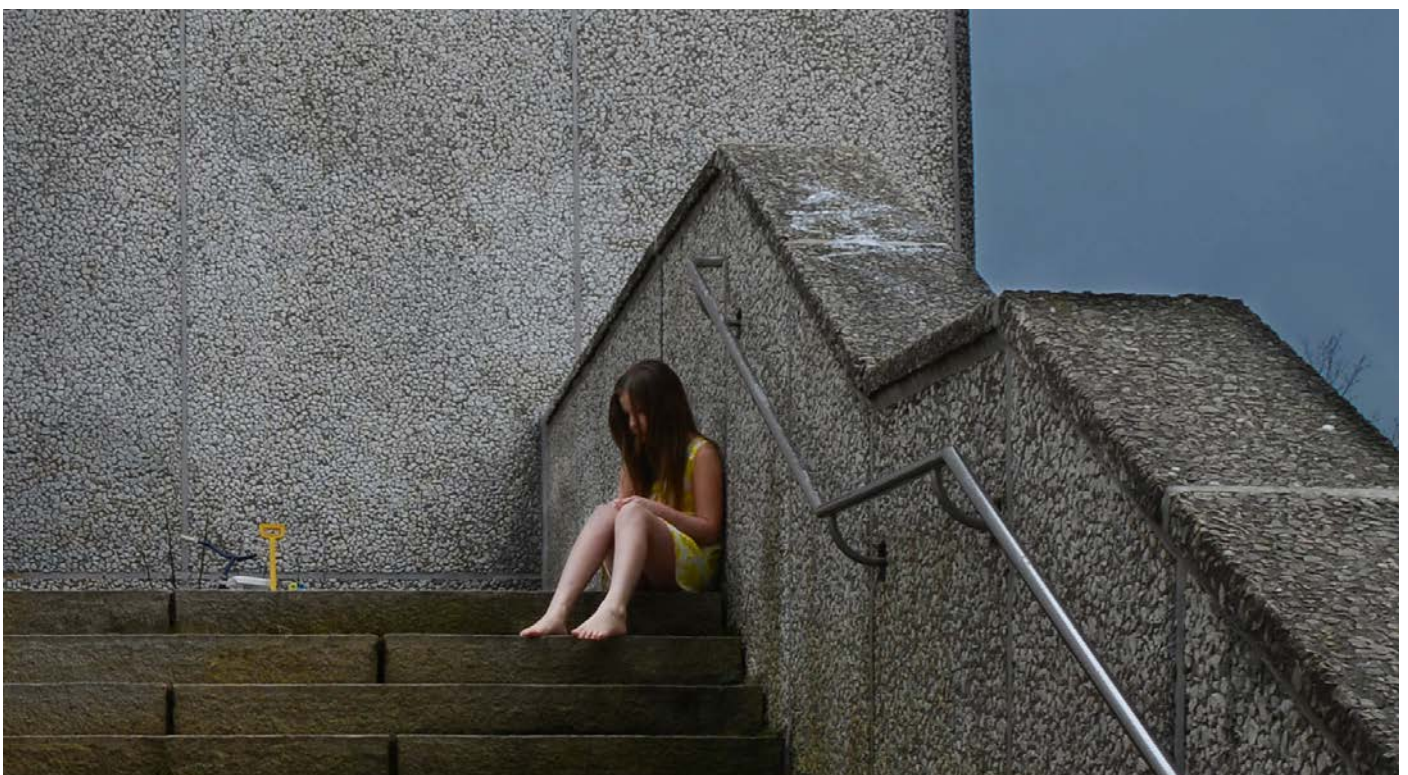
Fattigdomsproblematiken dribblas bort av otydlighet i begreppen.

Vi inom Sveriges Stadsmissioner menar att fattigdom handlar om att man inte har mat för dagen. Att man inte har pengar till hyran och därför blir av med sin bostad. Att man inte har råd att köpa nya vinterskor, glasögon eller annat som med viss regelbundenhet behöver förnyas. När de ekonomiska marginalerna inte finns, så att ett plötsligt påkommet tandläkarbesök måste tas på kredit. När ekonomin inte medger att man är socialt aktiv eller kan delta eller engagera sig i samhällsaktiviteter - vilket leder till utanförskap, och därmed försämrar möjligheterna på längre sikt.

Vi ser idag en ny slags utsatthet som inte har funnits i Sverige sedan många decennier.

Sveriges Stadsmissioner rekommenderar:

- Att regeringen tillsätter en kommission med uppdraget, att i nära samarbete med det civila samhällets aktörer, kartlägga fattigdomen i Sverige, bortanför socialtjänstens statistik samt ge förslag till en relevant definition av fattigdom i Sverige, hur den mäts och därmed kan diskuteras och hanteras.
- Att riksdagen utifrån kommissionens arbete beslutar om en nationell fattigdomsstrategi.
- Att regeringen utreder de nuvarande systemfelen/systembristerna i våra välfärdssystem som Stadsmissionen vid upprepade tillfällen har pekat på samt tar fram strategier som motverkar dessa.
- Att politikerna säkerställer att nivåer i socialförsäkringsystemets säkerställer att ingen lever under existensminimum.
- Att politikerna ska säkerställa pensionsnivåer som går att leva på.
- Att politikerna ska verka för allas rätt till försörjning genom arbete, stöd eller sysselsättning.
- Att ansvariga myndigheter ska samordna sina insatser i syfte att enskilda människor inte ska "Falla emellan" de olika välfärdssystemen.
- Att det ekonomiska biståndet anpassas till levnadskostnader i dagens samhälle.

Sveriges Stadsmissioner

Sveriges Stadsmissioner arbetar för människor som lever i utsatthet och utanförskap i Sverige, och består av de lokala Stadsmissionerna i Eskilstuna, Göteborg, Kalmar, Linköping, Skåne, Stockholm, Uppsala, Västerås och Örebro.

Kontakt: Karin Timm Östlund, kommunikatör 08-684 230 69,
info@sverigesstadsmissioner.se

Forskningen som ligger till grund för Fattighedsrapporten finansieras med stöd från Postkodlotteriet.

